

ואולם נחלקו בדין זה בית שמאי ובית הלל, בשלשה ענינים:

א. **בית שמאי אומרים: ככל נודרין חוץ כז-א מבשבועה**,⁽¹⁾ משום שהיא חמורה שנאמר בה "לא ינקה".

ובית הלל אומרים: אף בשבועה.

ב. ועוד נחלקו: **בית שמאי אומרים: לא יפתח לו בנדר**, שאם אין דורשים ממנו לנדור כדי לאשר את דבריו, לא יציע מעצמו לידור נדר לאמת את דבריו.

ובית הלל אומרים: אף יפתח לו.

ג. ועוד נחלקו: **בית שמאי אומרים: אפילו כשהאנס אומר לו שידור כך וכך כדי לאמת את דבריו**,⁽²⁾ אין הנודר מותר אלא במה שהוא האנס מדירי ולא שינה ולא הוסיף, אבל אם שינה או הוסיף לאסור על עצמו מה

להרגין ולהרמין⁽¹¹⁾ [לסטים ישראל הרוצים לשדוד את תבואתן], ולמוכסין [ישראלים הממונים על המכס, שתובעים ממנו מכס על תבואתו שאינו מגיע להם בדין] והוא רוצה ליפטר מהם:

"שהיא תרומה", כלומר: יכול לידור ולומר: "קונם זה וזה עלי אם אין תבואה זו של תרומה כאשר אני אומר לכם",⁽¹²⁾ ואף על פי שבאמת אינה תרומה, ועושה כן מפני שידוע בהם שאינם נוגעים בתרומה,⁽¹³⁾ והוא רוצה ליפטר מהם בטענת שקר זו, שהוא מאמתה על ידי הנדר.

ואם עשה כן, הנדר אינו חל ומותר הוא במה שנדר כיון שאנסוהו לידור, שהרי אם לא כן יקחו את תבואתו שלא בדין.

או שיאמר להם על נכסים שבידו: "קונם זה וזה עלי אם לא שהן של בית המלך" ואז יעזבוהו לנפשו, ואף על פי שאינן של בית המלך.

כלתה קנינו, אחרונים.

11. "הרגין" הם לסטים שאינם נמנעים מלהרוג, וה"חרמין" אינם הורגים אלא מחרימים רכוש.

12. בגמרא יתבאר שאינו יכול לידור סתם, אלא שידור באופן שאין פיו ולבו שוין בפירוש הנדר.

13. כתב הרע"ב: אף על פי שהורגין וגוזלין, אין אוכלין דבר האסור, אי נמי תרומה לא חשיבא להו, מתוך שאינה נאכלת אלא לכהנים טהורים, [וראה בתוספות כאן].

ואף המוכסין אינם רגילים ליטול מכס ממוליכי תרומה לכהנים, תוספות.

1. א. כלומר, שלא יאסור על עצמו איזה דבר

בשבועה אם לא שהיא תרומה או שהן של בית המלך, כן פירש בתוספות יום טוב על פי המפרש, ודקדק כן מלשון המשנה שלא אמרה "ואין נשבעין, ובית הלל אומרים אף נשבעין", וראה שם; אבל מדברי המאירי נראה, שהנידון הוא על שבועה שהיא של תרומה או שהן של בית המלך; [וראה לשון הר"ן בסוף ד"ה במוכס, שכתב "לישבע שהן תרומה"].

ב. ב"ברכת אברהם" נסתפק, אם זה רק איסור לכתחילה להשבע, אבל אם יישבע לא יהא אסור במה שנשבע עליו [לפירוש התוספות יום טוב שנשבע לאסור על עצמו איזה דבר], או שאפילו אם יישבע יהא אסור במה שנשבע, ראה שם.

2. נתבאר על פי פשוטו, ומה שכתב הר"ן: שאפילו פתח לא ידור אלא לא ידור אלא במה

גמרא:

שנינו במשנה: נודרין וכו' ולמוכסין:

ומקשינן: והאמר שמואל: דינא דמלכותא דינא, וכיון שקנה המוכס את המכס מאת המלך, אסור לגזולו הימנו, ואיך יתירו חכמים לגזלן לידור כדי לגזולו! (3)

אמר רב חיננא אמר רב כהנא אמר שמואל: במוכס שאין לו קצבה.

וביאר הרא"ש שני פירושים:

האחד: המלך עצמו לא קבע קיצבה כל שהיא ונתן למוכס ליקח כפי שרירות לבו מזה יותר ומן השני פחות, ודין כזה אינו

שלא נתבקש, אין הוא מותר במה באותו שינוי או תוספת.

ובית הלל אומרים: הרי הוא מותר אף במה שאינו מדירו, ובלבד שנדר כן כדי לאמת יותר את דבריו.

ביצד נחלקו בית שמאי ובית הלל במחלוקתם האחרונה:

אם אמר לו הלסטים: אמור: "קונם אשתי נהנית לי" אם לא כאשר אמרת, ואמר: קונם אשתי ובני נהנין לי.

בית שמאי אומרים: אשתו מותרת מפני שהדירו בה, ובניו אסורין מפני שלא הדירו בהם, אלא מעצמו הוא שהוסיף.

ובית הלל אומרים: אלו ואלו מותרין.

לשלם לו את המכס, ואולם כשם שמוותר להפקיע את הלואתו של כל גוי, כך מותר להפקיע את חובו של המלך, [נוכמבואר בכבא קמא קיג ב, שלהבריח את המכס מגוי שחזר את המכס, הרי זה כ"הפקעת הלואתו" שהיא מותרת, והוא הדין מן המלך עצמו, לדעת הר"ן]. ואין איסור הברחת המכס משום דינא דמלכותא לדעת הר"ן, אלא "אם קנה אחד [ישראל] מכס זה חייבים ליתן לו את המכס", שהרי אסור להפקיע את הלואתו של הישראל שקנה את המכס בדין מן המלך שהיא שלו מדין "דינא דמלכותא", [ומה שלא הזכיר הר"ן במפורש שישיראל קנה ממנו, יתבאר בהמשך].

וכדעת הר"ן נראה גם ברש"י בכא קמא קיג א ד"ה דינא דמלכותא, ראה שם היטב; ואולם הרמב"ם בפרק ה מגזילה הי"א כתב לא כן, ואף מן המלך עצמו אסור להבריח, וב"כסף משנה" תמה על זה ויישבו, וה"משנה למלך" יישב שם באופן אחר, ראה שם.

שהוא מדירו, היינו שפתח האנס, ואינו דומה ללשון "יפתח" השנוי קודם, שהוא עולה על הנודר.

3. א. נתבאר על פי הרא"ש.

והר"ן כתב: "וכי אמרינן דינא דמלכותא דינא, הני מילי לענין שאם קנה אחד מכס זה חייבים ליתן לו את המכס, וכן נמי אם לא קנה אותו, אלא שהוא ממונה לגבות את המכס, שאינו רשאי ישראל חבירו לישבע שהן תרומה, דליכא אונסא כיון דדינא דמלכותא דינא", וכוונתו צריכה ביאור.

ביאור דבריו על פי דברי האחרונים הוא, שדין "דינא דמלכותא" לענין הברחת המכס מתחלק לשנים:

האחד: איסור הברחת המכס: אם המלך עצמו מקבל את כספי המכס והעמיד פקיד לגבותו, אין איסור להבריח את המכס, כי מטעם "דינא דמלכותא דינא" נעשה חוב כלפי המלך

שהמוכס נוטל יותר מהקיצבה, וכיון שכן חשוב המוכס כאילו עמד מאליו ליטול מכס, שאין רצונו של המלך בנטילת מכס באופן זה, והכל גזל בידו.⁽⁵⁾

דין, כי אף המלך אינו יכול לקבוע חוק מפלה, אלא חוק שוה לכל בני המדינה.⁽⁴⁾
השני: המלך אמנם נתן לו קיצבה, אלא

מתבאר כפשוטה.

ויש להסתפק, אם בדוקא כתב הר"ן שאינו מותר "לישבע שהן תרומה" כשאינו אנוס, או ששבועה ונדר שוין; ולשון המאירי בביאור קושיית הגמרא: "ואסור לו להבריחו, כל שכן שישבע עליו בשקר", ומלשון הגר"א בביאורו נראה ששבועה לאו דוקא, וראה מה שכתב בביאור דברי הר"ן ב"ברכת אברהם".

4. ואף המאירי פירש שהמלך מינהו ליטול באופן זה ו"מאחר שאין לו קיצבא, אין זה דינא דמלכותא אלא גזילה דמלכותא".

5. א. לשון הר"ן נוטה לפירוש שני, וראה אות ב; וגם לשון הרמב"ם [שבועות ג א] הוא כפירוש שני: שלוקח ברשות המלך אבל מוסיף לעצמו על הדבר הקצוב, [וראה "קצות החושן" סט א].

ב. כתב הר"ן בשם התוספות, שדוקא במלכי גויים אמרינן "דינא דמלכותא דינא" מפני שהארץ שלו, ויכול לומר להם אם לא תעשו כמצותי אגרש אתכם מן הארץ, אבל במלכי ישראל לא, לפי שארץ ישראל כולם שותפים בה. ולפי זה בפשוטו, אי אפשר לפרש כפירושו הראשון של הרא"ש, כי היות וזכות המלך לקבוע חוקים ודינים היא מכח זכויותיו הממוניות, מי יאמר לו מה תעשה, וזכותו אף להפלות בין זה לזה כאשר יעשה האדם בתוך שלו, ובהכרח שהר"ן סובר כפירוש השני של הרא"ש.

ג. ראה אריכות גדולה בריטב"א כאן, בענין דינא דמלכותא.

השני: נדרי אונסין בהברחת המכס: בפקיד ממונה מטעם המלך, אף שאין איסור להברח את המכס, מכל מקום לענין "נדרי ושבועות אונסין" אין זה אונס, כי אף שמוותר לגזול את המלך באופן זה, אבל אין הוא חשוב אנוס אם אינו יכול לגזול את המלך, [כך הבין דבריו הגר"א בביאורו לשולחן ערוך סימן שס"ט סעיף ו, ותמה על הרמ"א שלא הבין כן, וכן תמה רבינו עקיבא איגר, הובא בליקוטים הנדמ"ח בתוך תשובת רבי שלמה איגר, וראה גם ב"משנה למלך" הנזכר, שהביא דברי הר"ן; ומה שהדגיש הר"ן שהפקיד הממונה הוא ישראל, כן כתב גם הרמב"ם בפרק ה' מגזילה הי"א, שאם לא כן יש לומר שאינו נותן את המכס למלך אלא גוזל לעצמו, ראה ברמב"ם שם].

ובפשוטו היה נראה, שהיה קשה לר"ן על קושיית הגמרא, מנין לפרש שהמוכס חזר את המכס, והרי יש לומר שהוא פקיד ממונה וכיון שמוותר להברח את המכס מן המלך לכן נודרין להם, ולזה ביאר, שבכך האי גוונא אין זה אונס. אלא שאי אפשר לפרש כן, כי משנתנו בהכרח עוסקת במוכס ישראל שחזר את המכס, שאם לא כן מה מועיל לו שהוא אומר על התבואה שהיא תרומה, והרי לגבי המלך כך לי תרומה כמו חולין, ואף שהפקיד הוא ישראל, אינו יכול לחרוג ממצות המלך, [ומטעם זה לא הדגיש הר"ן בתחילת דבריו שאיסור הברחת המכס הוא רק בישראל שקנה את המכס, ומשום שבישראל אנו עוסקים, וכעין שפירש הר"ן במשנה שהלסטים הוא ישראל].

ובהכרח שלא כתב כן הר"ן אלא לפי האמת שאין זה בכלל אונס, אבל קושיית הגמרא

ומקשינן: והרי אי אפשר לפרש כן את המשנה, דאי דאמר "היום" לא מקבל מיניה מוכס, הרי המוכס לא יסתפק בנדר כזה, כי יכול הוא לשקר ולהיאסר יום אחד בפירות העולם!?

ומשינינן: (6) לא שאמר בפיו "היום", אלא באומר בלבו שאינו מתכוין לאסור אלא "היום", ומוציא בשפתיו סתם: "יאסרו כל פירות עולם עלי", וכיון ש"נדרי אונסין" הם, אין הוא צריך לקיים את מאמר פיו אלא כאשר חשב בלבו.

ומבאר הגמרא: ואף על גב דסבירא לן: דברים שבלב אינן דברים, וכאן שאמר בסתם הרי משמע "לעולם", ולא היתה צריכה להועיל מחשבתו שחשב בלבו לאסור רק היום —

לגבי אונסין שאני, כלומר: אף שבפשטות מתבאר לשון "יאסרו עלי" דהיינו לעולם כי כך משמע יותר, הרי כאן שהיה אנוס, מפרש האנוס את דבריו שאין הכוונה לעולם אלא היום, היות ולא אמר בפירוש שהוא אוסר לעולם. (9)

דבי רבי ינאי אמרי: (6) במוכס העומד מאליו שלא במצות המלך, ואינו אלא לסטים.

שנינו במשנה: נודרין וכו' שהן של בית המלך ואף על פי שאינן של בית המלך:

ומפרשינן: היכי נדר, באיזה אופן יכול הוא לידור ולא יתקיים נדרו?

אמר רב עמרם, אמר רב:

באומר: "יאסרו פירות העולם עלי, אם אינן של בית המלך", והיות שאין הוא מתכוין לאסור עליו כלום, אלא כדי להטעות את הלסטים או המוכס, אין נדרו חל.

ומקשינן: והרי כיון דאמר "יאסרו פירות העולם עלי", איתסרו עליה כל פירי עלמא! כלומר: אם באמת ידור כן, הרי שאף כי מתוך אונס נדר כן, ובלבו לא חשב לאסור עליו כלום, מכל מקום אין דברים שבלבו מבטלין את מה שהוציא בפיו, ואינו מותר בפירות העולם.

ומשינינן: באומר "יאסרו כל פירות העולם עלי היום". (7)

זה כלום, וראה גם בהערה הבאה.

6. כן נראה דצריך לומר.

8. לכאורה היה לגמרא לומר "אלא" באומר בלבו היום; והטעם שלא אמר "אלא", כי הוא הסבר לתירוצו הקודם של הגמרא: "באומר היום", שהמקשה חשב שאמר במפורש "היום" ותמה על זה, ומבאר הגמרא את הכוונה שאמר בלבו היום, וראה גם בהערה הקודמת.

9. א. כתב הר"ן: אף שלמסקנת הגמרא, אם לא היה אנוס היו מתפרשים דבריו שאוסר את עצמו לעולם, ואפילו אומר בלבו "היום" אינו מועיל,

7. תירוצו הגמרא אינו מובן כלל, כי מה הועלנו בכך שאמר "היום", והרי אם כן בהכרח שכוונת המשנה היא לומר שהנדר אינו חל כלל כיון שלא נתכוין לאסור, ואכתי תיקשי כיון דאמר בפירוש שייאסרו פירות העולם עליו היום, איך יבטלו הדברים שבלבו את מה שאמר בפיו.

וצריך לומר, שכוונת התרצן היתה לומר "באומר בלבו היום" כפי שהגמרא מסיקה, אלא שהמקשן לא הבין את דבריו, והקשה עליו, והוא הדין שהיה יכול להקשות, שלא הועלנו בתירוצו

שלא אסרו בית שמאי אלא לפתוח בשבועה, **הא מידר נדר בשבועה**, כלומר: אם דרשו ממנו להישבע, אכן יישבע!?

והתנן במשנתנו:

בית שמאי אומרים: בכל נודרין חוץ מבשבועה, ואפילו כשדרשו ממנו להשבע!?

ומשנינן: המשנה והברייתא לא נחלקו, אלא האחד משלים את השני:

תנא מתניתין את מחלוקת בית שמאי ובית הלל **בנדר**, כדי להודיעך **בוהן דבית שמאי**, שאף בנדר אין מתירין לו לפתוח.

ו**תנא ברייתא** את מחלוקת בית שמאי ובית הלל **בשבועה**, כדי להודיעך **בחן דבית הלל**, שאף בשבועה מתירים הם לפתוח.

רב אשי אמר ישוב אחר ליישב את הסתירה ממשנתנו לברייתא:

הברייתא אינה עוסקת כלל בהתחמקות מלסטים או ממוכס, **והכי קתני** בברייתא, כלומר: כך היא כוונת הברייתא:

שנינו במשנה: **בית שמאי אומרים בכל נודרין חוץ מבשבועה**; ובית הלל אומרים אף בשבועה:

בית שמאי אומרים במה שהוא מדירו ובית הלל אומרים אף בשאינו מדירו כיצד אמר לו קונם אשתי נהנית לי ואמר קונם אשתי ובני נהנין לי בית שמאי אומרים אשתו מותרת ובניו אסורין ובית הלל אומרים אלו ואלו מותרין: (10)

אמר רב הונא: תנא בברייתא:

בית שמאי אומרים: לא יפתח לו בשבועה.

ובית הלל אומרים: אף יפתח לו בשבועה.

מתמהת הגמרא: וכי **לבית שמאי בשבועה הוא דלא יפתח לו**, **הא בנדר יפתח לו**!?

והתנן במשנתנו:

בית שמאי אומרים: לא יפתח לו — אפילו — **בנדר**!?

ותו תיקשי:

מיפתח הוא דלא יפתח לו בשבועה, [משמע

בביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל לענין שבועה, שהנדרן הוא בשבועה שהיא של תרומה או של בית המלך, וביאר דאף לענין שבועה לא נחלקו באופן שהוא נשבע לשקר ממש, אלא: שיהא נשבע במוחלט "של בית המלך הם", ויהא בלבו דבר שיסמוך עליו, כגון שקורא לבעל הפירות "מלך" דקרחא בביתיה פרדשכא ליהוי [ראה מגילה יב ב].

10. המשך הציטטא מן המשנה מיותרת.

אפילו הכי אם אסר אדם על עצמו פת בסתם, ובלבו חשב על פת חיטין בלבד, אין אומרים שיהא אסור בכל מיני פת, כי דוקא בענינו שכוונתו היתה לומר לשון שמשמעותו יהא לעולם [שאם לא כן לא היה מסכים המוכס, כמבואר בגמרא לעיל], ומשום הכי אם אין אונס "לעולם" משמע, "אבל התם כיון דלהוציא פת חיטים נתכוין, אלא דבתר דאמר פת איתקיל מילוליה, הרי אין פיו ולבו שוין, ואינו אסור אלא בפת חיטין".

ב. לעיל בהערה נתבאר, שדעת המאירי היא,

יהיו קדושות, ואפילו אם אחזור ואפדה אותן מיד ההקדש, ישובו ויתקדשו.

ב. לכשיקצצו [הנטיעות או תישרף הטלית] תיפקע קדושתן.

הרי אלו **אינן להם פדיון**, כלומר: אין פדיון כח-ב מועיל להם, שאפילו אם פדאן הבעלים עצמם ויצאו לחולין, הרי הן מיד חוזרות וקדושות.

ונחלקן אמוראים בגמרא: אם אכן פקעה קדושתם לכשייקצצו כפי שאמר, או שמא "קדושה לא פקעה בכדי [בחנם] ללא תמורה", ואינם יוצאות לחולין אלא על ידי פדיון כשאר קדושת דמים.⁽¹⁾

גמרא:

שנינו במשנה: הרי נטיעות האלו קרבן אם אינן נקצצות וכו' יש להן פדיון:

תמהה הגמרא על לשון משנתנו ששנה התנא "יש להן פדיון":

וליתני התנא לשון: "קדושות" שהרי זו היא עיקר כוונת התנא! ⁽²⁾

ומשנינן: **אידי דבעי למיתנא סיפא** [היות

"בית שמאי אומרים לא יפתח לו בשבועה", כלומר: **בית שמאי אומרים: אין שאלה לחכם בשבועה**, שלא יפתח לו החכם פתח להתיר לו שבועתו, כי אין מתירין את השבועות.

"ובית הלל אומרים: אף יפתח לו בשבועה", כלומר: **ובית הלל אומרים: יש שאלה בשבועה**, ויפתח לו החכם פתח אף להתיר שבועה.

מתניתין:

מי⁽¹¹⁾ שאמר על נטיעותיו: **הרי נטיעות האלו קרבן** כלומר: קדושים לדמי קרבן, **אם אינן נקצצות** [אם לא ייקצצו].⁽¹²⁾

וכן האומר על טליתו: **טלית זו תהא לדמי קרבן אם אינה נשרפת** [אם לא תישרף] —

הרי אלו **יש להן פדיון**, כלומר: קדושות הן,⁽¹³⁾ וממילא יש להן פדיון כשאר "קדושת דמים".

אבל האומר: **הרי נטיעות האלו קרבן עד שיקצצו**, או שאמר: **טלית זו קרבן עד שתשרף**, כלומר:

א. עד שיקצצו [הנטיעות, או תישרף הטלית]

13. ובגמרא יתבאר למה לא שנה התנא לשון "קדושות".

1. המשנה נתבארה על פי המבואר בגמרא, וכפירושו של הרשב"א שהביא הר"ן שם, וכן פירשו התוספות והרא"ש.

2. הגירסא שלפנינו "וליתני קדושות ואין קדושות" אינה נכונה לדעת הר"ן, וראה תוספות.

11. המשנה והסוגיא שלאחריה מתבארת על פי השיטה הסוברת, שמשנתנו אינה עוסקת בדיני נדרים, אלא בדיני הקדש, והיא שיטה אחת בר"ן, וכן שיטת התוספות והרא"ש.הערה

12. בגמרא יתבאר, מה טעם תולה אדם את הקדשו בזה, וכיצד היה תנאו.